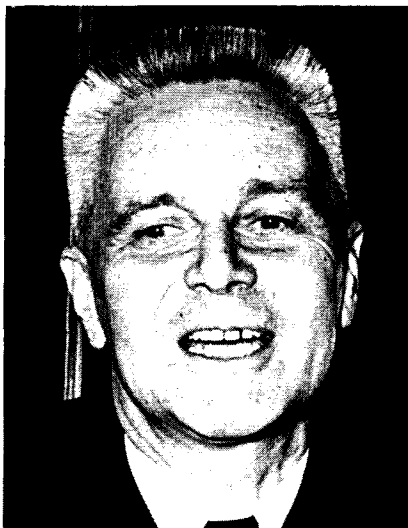

Ideologische harmonisatie tussen Oost en West?

De initiatieven die de laatste jaren door de huidige secretaris-generaal van de Communistische partij (intussen ook president) van de Sovjetunie zijn genomen, hebben nieuwe mogelijkheden geschapen tot verbetering van de verhouding tussen Oost en West. Die initiatieven liggen in hoofdzaak op twee gebieden. In de eerste plaats op dat van de wapenvermindering en in de tweede plaats op dat van het maatschappelijke stelsel van de Sovjetunie. De bewapeningsuitgaven van de Sovjetunie ter grootte van ongeveer 15 procent van het nationale inkomen waren tot een ondraaglijke last voor de economie geworden en beperkten steeds meer de voorziening met consumptiegoederen voor de bevolking. Zij waren bovendien allesbehalve een middel om de veiligheid van de supermogendheden en de rest van de wereld te bevorderen. Overleg en onderhandelingen met president Reagan leidden tot wederzijds begrip en zo werd het eerste ontwapeningsverdrag over nucleaire wapens met intermediaire dracht (het INF-verdrag) gesloten. Bovendien werd als verder doel de halvering van de arsenalen van strategische wapens overeengekomen – een voorstel dat al jaren tevoren door ambassadeur Kennan was gedaan. Ten slotte werd ook de vermindering van conventionele wapens en die van chemische wapens als verder doel geformuleerd. Het nieuwe aan het INF-verdrag was, dat voor het eerst een wapencategorie vernietigd werd. Voorheen waren alleen maar maximum hoeveelheden van bepaalde wapencategorieën in verdragen overeengekomen.

Er is dus inderdaad van een verbeterde veiligheid sprake, maar het is nog maar een kasplantje dat uiterst voorzichtig behandeld moet worden. Om meer weerstand tegen de vele bedreigingen te bieden zou een ideologische toenadering of harmonisatie van grote waarde zijn. Daartoe hebben Michail Gorbatsjov en zijn medestanders, zoals gezegd, ook initiatieven genomen. De historische uitspraak van Gorbatsjov dat het communistische maatschappelijke stelsel niet aan de verwachtingen heeft voldaan, met name wat betreft zijn produktiviteit, heeft de mogelijkheid van een ideologische toenadering geopend. Om een betere voorziening met goederen te verkrijgen, zullen de Sovjetburgers meer eigen initiatieven moeten nemen, harder moeten werken, zullen ondernemingen zelf moeten bepalen hoeveel zij willen produceren en zullen zij vrij moeten zijn om met buitenlandse

J. Tinbergen

ondernemingen samen te werken, in plaats van te doen wat het centrale plan hun voorschrijft. Er zal bovendien meer democratie en vrije discussie moeten komen. Er zal, met andere woorden, een soort democratisch socialisme moeten komen. Dit betekent dat de splitsing die omstreeks 1900 in de socialistische beweging is opgetreden, onnodig en ongewenst is geweest.

Als het maatschappelijke stelsel van Oost-Europa bovendien nog van land tot land naar elks eigen inzicht kan worden ontwikkeld – zoals al geruime tijd geleden in Oost-Berlijn overeengekomen – begint de gelijkenis met een deel van het Westen groter te worden. In West-Europa is het democratisch socialisme thans de grootste fractie in het Europese parlement geworden. Met dat deel van het Westen is het ideologische verschil dus duidelijk afgenomen. Er heerst daar allang geen kapitalisme meer, zoals vaak ten onrechte wordt gedacht. Het kapitalisme bestond omstreeks 1850 toen Marx leefde, schreef en streefde. Ook in de Verenigde Staten van Amerika bestaat geen zuiver kapitalisme meer. Achtereenvolgens is daar een reeks sociale elementen geïntroduceerd: onder andere door F.D. Roosevelt in zijn 'New Deal', in antwoord op de grote depressie en door Johnsons 'Great Society'.

Daarnaast zijn er momenteel ook in de universitaire wereld in de VS belangwekkende ontwikkelingen gaande. Onlangs nog is professor Robert H. Haveman, die jarenlang directeur is geweest van het Institute for Research on Poverty aan de universiteit van Wisconsin in

Madison, gekomen met een nieuw boek *Start even*, waarin hij een concreet programma van armoedebestrijding uiteenzet dat naar mijn mening niet minder dan een 'socialisme voor de VS' voorstelt¹. Voorts is er een Amerikaanse schrijver James A. Yunker van de University of West Illinois in Macomb, die meer dan 60 artikelen heeft gewijd aan een aantal werelddhervormingen, onder andere aan een wereldegalisatie-program. Bijzonder belangwekkend is het door hem verdedigde 'praktische markt-socialisme'. Hij meent te kunnen bewijzen dat dat soort socialisme produktiever is dan het tegenwoordige gemengde Amerikaanse stelsel. Zo zijn er in de gehele industriële wereld tendensen waardoor deze langzamerhand niet meer kapitalistisch maar gemengd is geworden. De vroegere confrontatie en irritatie over elkaars verschillende sociale stelsel heeft plaatsgemaakt voor een staalkaart van alternatieve stelsels, waarbij de irritatie neigt te veranderen in nieuwsgierigheid: wat kunnen wij leren van elkaars ervaringen en hoe ziet de optimale maatschappelijke orde er uit?

Zoals gezegd, heeft Gorbatsjov uiterst belangrijke initiatieven genomen en dit is begrepen door de Amerikaanse presidenten. Maar er dreigen nog tal van te ver doorgedreven nationalistische vormen van zelfstandigheid. In het Westen zijn wij gaan leren inzien dat integratie gepaard kan gaan met democratie. Juist als er meer democratie in de Sovjetunie groeit, moet geen desintegratie nagestreefd worden. Het zal nog een grote stuurmanskunst van de nieuwe leider vereisen om de juiste dosering van de nieuwe vrijheid aanvaard te krijgen. Het is ons aller belang dat hij op zijn post blijft en in zijn hervormingen slaagt.

J. Tinbergen

1. Vgl. mijn bespreking J. Tinbergen, *A socialism for the USA?*, *Coexistence*, nr. 2, 1989, blz. 213-217.